

Amerikkalaisen neokonservatismiin uusimmat tulkinnat

MARKKU RUOTSILA

Amerikkalaista uus- eli neokonservatismia käsittelevä korpus on lisääntynyt kolmella varsin erilaisella mutta yhtä tärkeällä tutkimuksella. Gary Dorrienin *Imperial Designs* ja Stefan Halperin ja Jonathan Clarken *America Alone* ovat ennen muuta neokonservatiivien ulkopoliittisen ajattelun analyysijä, Murray Friedmanin *The Neoconservative Revolution* paljon laajempi aatehistoriallinen katsaus liikkeen opin kehittymiseen ja sisältöön. Yhdessä luettuna ja toinen toistaan vastaan arvioituna nämä kolme teosta alkavat tarjota aivan uutta syvyyttä ja nyanssia neokonservatismiin tulkintaan, joka jo jonkin aikaa on kulkenut vakiintuneen itseriittoisia ja varsin banaaleja uria.

Ulkopolitiikan osalta nimenomaan Dorrienin kirja on objektiivisin, parhaiten dokumentoitu ja eniten uutta ja käyttökelpoista materiaalia sisältävä. Kyseessä on jatko-osa Dorrienin vuonna 1993 julkaisemalle tutkimukselle *The Neoconservative Mind*, joka tarkkasi liikkeen kehitystä kylmän sodan päättymiseen saakka. Nyt hän on käynyt läpi massiivisen määrän uuden sukupolven neokonservatiivien tekstejä ja tiivistänyt niistä 298-sivuisen esityksen, joka kokoaa yksien kansien väliin referaatit lähes kaikkien johtavien neokonservatiivien olennaisista kirjoista ja artikkeleista sitten kylmän sodan päättymisen. Tältä pohjalta Dorrien pyrkii rakentamaan tulkintaa, joka ei pitäisi neokonservatismia monoliittina vaan tiedostaisi sen huomattavan sisäisen jakautuneisuuden ja teoreettis-aatteellisen moninaisuuden.

Dorrien käyttää jo vakiintuneita termejä 'demokraattinen globalismi' ja 'neo-imperialismi', kun hän jaottelee nykyiset neokonservatiivit kahteen

varsin erilaiseen leiriin. Lisäksi hän analysoi neokonservatismiin kriittikkona pidetyn Colin Powellin pyrkimyksiä, jotka hän näkee osana laajempaa, myös kummatkin neokonservatiivien leirit sisältävää 'unipolaristista' liikettä. Tämä unipolarismi jäsentyy Dorrienin analyysissä huntingtonilaisen realismin ja sen ennen Paul Kennedyyn assosioitun teesin vastapooliksi, joka odottaa Yhdysvaltain vähittäistä taantumista sitä mukaa kuin sen globaali toiminta aiheuttaa imperiaalista yllirastitusta. Dorrien tarkkaa sekä huntingtonilaista ja imperiaalisen yllirastituksen teesiä että niiden unilateralistista haastajaa, ja tuloksena on varsin monisyinen tulkinta, jonka pitäisi säilyttää tieteellisen relevanttisuutensa mikä tahansa näistä kolmesta suuntauksesta sitten pääseekin vallalle tulevaisuudessa.

Unipolarismi asettautuu Dorrienin tulkinnassa varsin epäkonservatiiviseen kontekstiin, jossa toimivat pyrkivät muuttamaan itse maailmanjärjestelmää, eivät vain hallitsemaan sen anarkkisia prosesseja tai maksimoimaan kansallista etua. Dorrienin mukaan Colin Powell edustaa tämän suuntauksen diplomaattisinta ryhmää, so. niitä, jotka pitävät Yhdysvaltoja tämän järjestelmänmuutoksen itseoikeutettuna, unilateralistisena määrittäjänä mutta haluavat käyttää myös perinteisen multilateralisen diplomatian keinoja tavoitteidensa edistämässä. Max Bootin, Stanley Kurtzin ja William Kristolin edustama, lähes yksin asevoimaan luotava 'neo-imperialismi' erottautuikin Dorrienin analyysissä enemmän 'demokraattisten globalistien' kuin Powellin metodologiasta. Dorrien käyttää esimerkkinään Ben Wattenbergiä ja Joshua Muravchikiä, kun hän esittää 'demokraattiset glo-

balistit' niinä neokonservatiiveina, jotka pitävät radikaalin (myös sosiaalisen) demokratian levittämistä Yhdysvaltain päätehtävänä. Heille retoriset ja moraalisen-propagandistiset keinot ovat asevoimaa tärkeämpiä ja Yhdysvaltain missio nimenomaan demokratian ajatuksen levittämistä.

Tämä tulkinta huomioi oikein neokonservatismiin aatteelliset juuret 1950-luvun trotskilaisuudessa, samoin sen usein Euroopassa unohdetun seikan, että useat neokonservatiivit olivat itse asiassa clintonilaisen sosiaali- ja humanitäärisen interventiopolitiikan tukijoita. Vuoden 2000 vaaleissa hyvin harvat heistä tukivat George W. Bushia, koska he näkivät hänet nimenomaan perinteisenä, jokseenkin isolationistisena ja vain kansallista etua tarkkaavana konservatiivina. Näin kirjoittamalla Dorrien muistuttaa varsin pätevästi reduktionismin ja liiallisen yksinkertaistamisen vaaroista.

Kaikki tällaiset nyanssit puuttuvat Halperin ja Clarken *America Alone* -tutkimuksesta. Tämä kirja yhdistää tieteellistä tutkimusta peittelemättömään poliittiseen polemiikkiin, joka pyrkii edistämään reaalioliittista politiikantekoa ja -tulkintaa. Halper ja Clarke tuomitsevat neokonservatismiin vaarallisen poikkeamana amerikkalaisesta perinteestä ja konsensuksesta, joka uhkaa Yhdysvaltain kansallisia etuja ja demokratiaa, ja he pitävät sitä nimenomaan monoliittisena, jopa monomaanisena ilmiönä.

Vain kirjan ensimmäinen kolmasosa käsittelee neokonservatismiin oppia ja kehitystä; kaksi kolmasosaa on ajankohtaista polemiikkia ja kommentaaria. Ensimmäisessä osassa Halper ja Clarke syyllistyvät joihinkin varsin alkeellisiin asiavirheisiin, muun muassa puhumalla protestanttiteologi Reinhold Niebuhrista katolilaisena ja ajoittamalla Ronald Reaganin tuen senaattori Barry Goldwaterin presidenttiehdokkuudelle vuoden 1964 sijasta vuoteen 1976. Tällaisia virheitä ei odottaisi Cambridge University Pressin julkaisemalta teokselta, mutta on selvää, että tämä nimenomainen kirja tuotettiin kiireessä ottamaan osaa vuoden 2004 presidentinvaalien yhteiskuntakeskusteluun.

Näistä puutteistaan huolimatta Halperin ja Clarken kirjan neokonservatismiin oppia ja organisointumista tarkkaavat osiot ovat varsin ansiokkaita. Kirjoittajien punaisena lankana on usein toistettu väite siitä, että 2000-luvun neokonservatismi poikkeaa olennaisesti siitä alkuperäisestä aatteesta ja liikkeestä, jonka loivat 1970-luvulla nykyisten aktivistien isät ja äidit. Kuten Alexander Bloom

osoitti jo vuonna 1986 teoksessaan *Prodigal Sons: The New York Intellectuals and Their World*, Norman Podhoretzin, Midge Decterin ja Irving Kristolin kaltaiset neokonservatismiin perustajat olivat vasemmistolaisia, usein trotskilaisia antitalinisteja ja kulttuurikriitikkoja. He kiinnostuivat Yhdysvaltain ulkopolitiikasta vasta, kun 1960-luvun radikalismi irtautui vanhasta sosialistisesta anti-kommunismista ja alkoi glorifioida vallankumousta ja kritisoida amerikkalaisia vapauksia ja instituutioita.

Kirjoittajien mukaan 'toisen sukupolven neokonservatismi' (s. 62) on vain ja ainoastaan kiinnostunut ideologispohjaisesta sotapolitiikasta, johon sen on kuulema ohjannut uskontomainen käsitys maailmanjärjestelmästä tilana, jonka 'perusluonteinen määrittäjä' on 'sotilaallinen voima ja valmius käyttää sitä' (s. 11). Halper ja Clarke viittaavat kyllä niihin käsitteisiin 'kovasta wilsonilaisuudesta' ja 'demokraattisesta globalismista', joilla neokonservatiivit ovat pyrkineet omimaan humanitäärisen interventioiden ja demokratian aatteellisen mainostamisen politiikkaa, mutta tällaiset käsitteet vaikuttavat heistä toissijaisilta ja unilateraalinen voimankäyttö modernin neokonservatismiin todelliselta määreeltä.

Näin todetessaan Halper ja Clarke lähestyvät salaliittoteoriaa, sillä he väittävät lähes kaikkien neokonservatiivien kuuluvan siihen saksalaissyntyisen filosofin Leo Straussin koulukuntaan, jonka päällimmäisin määre on kuulemma äärimmäinen elitismi ja epädemokraattisuus, jota liberaalis-demokraattisella retoriikalla vain harsotaan äänestäjien harhauttamiseksi. Strauss -tutkijat voivat olla tästä tiivistyksestä eri mieltä, mutta Halperille ja Clarkelle se on lähtökohta ja perusolettamus.

Kaiken tämän tärkeimpänä teoreetikkona Halper ja Clarke esittävät William Kristolin, Irvingin pojan ja vuonna 1997 käynnistetyn Project for a New American Century -hankkeen isän. Kristolin hanke nivoutui koko joukkoon neokonservatiivisia tutkimuslaitoksia (Halper ja Clarke analysoivat niistä myös American Enterprise Institutun, Jewish Institute for National Security Affairsin ja Centre for Security Policyn toimintaa), jotka yhdessä tekivät 'missionäärisestä imperialismista' (s. 113) George W. Bushin ulkopolitiikan (nähtävästi ainoan) määreen.

Näin yksioikoisessa analyysissä kaikki juontuu aseelliseen imperialismiin: esimerkiksi neokonservatiivinen media (Fox News, *Weekly Standard*,

Wall Street Journal ja *New Republic*) on Halperin ja Clarken mukaan systemaattisesti vääristelemässä totuutta ja luomassa pelon 'neuroosia' (s. 209), jotta yleinen mielipide hyväksyisi heidän imperialisminsa. Muusta se ei ole kiinnostunut. Samoin neokonservatiivien tuki Israelille on vain ja ainoastaan opportunistista; sen taustalla eivät vaikuta mitkään muut periaatteet kuin usko sotaisaan imperialismiin.

Murray Friedmanin tutkimus *The Neoconservative Revolution* ei ole tästä ollenkaan samaa mieltä. Vuoden 2005 loppupuolella julkaistuna tämä teos on kolmesta aiheen kartoituksesta uusin; monessa suhteessa se on myös parhain. Sen lähtökohdat ja tarkastelutapa poikkeavat Dorrienin ja Halperin ja Clarken kirjoista, sillä Friedmanin pyrkimyksenä on hahmottaa kokonaisvaltainen neokonservatismiin aatehistoria. Kirjoittaja tietää, mistä puhuu, sillä hänen oma aatteellinen vaelluksensa on kulkenut 1940-luvun radikalismista 1980-luvun konservatismiin. Vaikkei hän olekaan varsinainen neokonservatiivi, läpi pitkän historioitsijan ja poliittisen aktivistin uransa Friedman on liikkunut juuri niissä piireissä, joista neokonservatismi on kummunnut.

Friedmanin perusteesi haastaa Halperin ja Clarken suoraan ja vakuuttavasti. Se pystyy osoittamaan, että neokonservatiivien nuoremman sukupolven kiinnostuksen aiheet ovat itse asiassa paljon valta- ja sotapolitiikkaa laajemmat. Friedman päätyy tähän tulokseen analysoimalla muun muassa toisten tutkijoiden sivuuttamaa *New Criterion* -kulttuurilehteä, joka on jatkanut alkuperäisten neokonservatiivien taide- ja kulttuurikritiikkiä. Hän tarkastelee myös Rupert Murdochin mediaimperiumia ja neokonservatiivien luomia järjestöjä National Association of Scholars, National Alumni Forum ja American Academy for Liberal Education. Kolme viimeksi mainittua ovat taistelleet koulu- ja opetuslaitoksen hallinnasta.

Edelleen Friedman haastaa väitteet William Kristolista neokonservatiivien sotaisan monomanian isänä ja ylläpitäjänä. Hän kuvaa yksityiskohdaisesti Kristolin yhteistyötä ortodoksisjuutalaisen rabbi Daniel Lapinin ja kristillisen oikeiston johtavan strategin Gary Bauerin kanssa. Friedman päätyy väittämään, että kyseessä on hyvinkin periaatteellinen liitto, joka kuvaa Kristolin todellisia päämääriä paremmin kuin hänen enemmän tunnettu ulkopoliittinen polemiikkinsa. Tämä liitto ei pyri vain Israelin valtion tukemiseen osana Lähi-

idän sotapolitiikkaa, eikä Kristolille uskonto olekaan arvokasta (kuten monille toisille neokonservatiiveille) vain välineenä yhteiskunnallisen vaikkauksen ylläpidossa. Friedman osoittaa vakuuttavasti, että Kristolin ajattelu on syvällisen uskontopohjaista ja pyrkii ennen muuta laajaan hengelliseen muutokseen kotona Yhdysvalloissa.

Muun muassa presidentti Bushin käynnistämä niin sanottu uskonto- ja yhteisöpohjainen aloite, joka ohjaa valtion sosiaalimenoja yksityisten järjestöjen käyttöön, juontuu täten neokonservatismiin ainakin yhtä paljon kuin puhtaan uskonnolliseen aktivismiin. Itse asiassa neokonservatismia voidaan pitää tämän aloitteen todellisena katalyyttinä, sillä neokonservatiivit ovat Bushin kannattajista ne, jotka uskovat valtiovaltaan yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisijana. Yhdysvaltain fundamentalistiset kirkot ovat jatkuvasti kritisoineet uskontopohjaista aloitetta, koska valtiolla on siinä niin merkittävä rooli.

Friedman liikkuu kiistanalaisemmassa maastossa, kun hän lisäksi väittää, että neokonservatismi on osa konservatiivista liikettä. Hän ei tunnu olevan väitteestään aivan varma, sillä ajoittain hänkin viittaa tutkimuskohteeseensa 'revisionistisena liberalismina' (s. 124) ja korostaa, kuinka sen kannattajat ovat aina tukenet hyvinvointivaltion ajatus- ja valtiojohtoista rodullisen tasa-arvon edistämistä ja ammattiyhdistysliikkeen vahvistamista. Myös neokonservatiivien yhteiskunta-analyysistä hän puhuu 'modernina' ja 'post-marxilaisena' kapitalismin -kritiikkinä (s.178). Tämän ytimessä on neokonservatiivien usko siihen, että kapitalistinen tuotantojärjestelmä on osoittautunut tehokkaimmaksi hyödykkeiden tuottajaksi mutta kyvyttömäksi oikeudenmukaisesti jakamaan hyödykkeitään. Sitä on siis edelleen valvottava ja säädeltävä. Valtiososialismin sijaan neokonservatiivit tarjoavat mallia, jossa kansalaisyhteiskunnan instituutiot, ei liittovaltion byrokraatia, toimisivat kapitalismin pääasiallisina kontrolloijina.

Amerikkalaisen sosialismin aatehistoriaa tuntevien korviin tämä malli kuulostaa kovin tutulta. Mutta Friedman ei liitä sitä John Spargon, Victor Bergerin ja Michael Harringtonin revisionistiseen ajatteluun. Päinvastoin, hän hahmottelee teesiä erillisestä 'juutalaisesta konservatismista', johon neokonservatismikin on hänen mukaansa aina kuulunut. Tämä argumentti voisi toimia, jos Friedman esittäisi neokonservatismiin amerikkalaisena versiona siitä burkelaisesta mallista, johon aina

kuului paitsi perinteinen uskontopohjainen moralismi myös vahvan valtiovallan ajatus. Tätä hän ei kuitenkaan tee. Sen sijaan hän jäsentää 'juutalaisen konservatismiin' jatkeeksi sille ortodoksijuutalaisuuden *tsedakah* -käsitteelle, joka karsastaa keskitettyä valtiovaltaa ja korostaa vapaaehtoisen hyväntekeväisyyden ja yhteisöllisen avunannon tärkeyttä. Mutta onko tässä kyse varsinaisesta konservatismista vai klassisesta liberalismista? Ja kuvaako se todella demokraattisia globalisteja ja neo-imperialisteja, joiden ulkopoliittiset projektit edellyttävät vahvaa valtiota? Kuvaako se edes William Kristolin uskontopohjaisia projekteja?

Friedman, Halper, Clarke ja Dorrien ovat yhtä mieltä neokonservatismiin tärkeydestä. Tämä alunperin nimenomaan antikommunismiin suuntautunut liike osoittautui hyvin muuntautumiskykyiseksi, kun se kylmän sodan päätyttyä ei odotuksista huolimatta kadonnutkaan poliittisten toimijoiden kartalta. Sen synnyttämät 'demokraattisen globa-

lismiin' ja 'neo-imperialismin' suuntaukset, jotka on nähtävä vanhan antikommunistisen taiston jatkeiksi, osoittautuivatkin hyvin vaikutusvaltaisiksi terrorisminvastaisen sodan aikakaudella. Mikäli Murray Friedmanin tutkimusta on uskominen, ei edes toivotun menestyksen puute (tai hitaus) Irakissa ja muualla arabimaailmassa takaa neokonservatismiin taantumista, sillä liikkeen toiminta on koko ajan jatkunut myös sisäpoliittisilla areenoilla.

Neokonservatismi tulisikin jo ottaa vakavasti ei vain hetkellisenä Yhdysvaltain ulkopoliitiikkaan liittyvänä ilmiönä vaan myös koherenttina ja varteenotettavana teoreettisena suuntauksena, joka on tuonut kommunisminjälkeiseen maailmaan uuden ideologisen vaihtoehdon. Kyseessä ei ole perinteisesti vasemmistolainen vaihtoehto mutta ei myöskään konservatiivis-uusliberalistinen; kyseessä on paljon monisyisempi, uniikisti amerikkalainen synteesi.

LÄHTEET

Gary Dorrien, *Imperial Designs: Neoconservatism and the New Pax Americana*. New York ja Lontoo: Routledge, 2004.

Murray Friedman, *The Neoconservative Revolution: Jewish Intellectuals and the Shaping of Public Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Stefan Halper ja Jonathan Clarke, *America Alone: The Neo-Conservatives and the Global Order*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.